

Qualifications and skills of a librarian from the perspective of the information society

Rafał Bodarski, Ph.D.

Faculty of Social Sciences
Christian Theological Academy in Warsaw,
Poland

ABSTRACT

The modern world requires from a man constant monitoring of his own skills and qualifications. In the 21st century, a special role is assigned to human communication skills. These competences and skills determine the effectiveness both in the area of communication between people and the generation of resources of an economic nature.

Today we often say that information has become a service. It is impossible not to notice this change in the librarian profession as well.

A person working as a librarian must therefore be prepared for new challenges resulting from socio-cultural changes. In this context, the article analyzes various areas related to the professional role of a librarian.

Attempts were made to capture the contemporary determinants of qualifications and competences conditioning high professional efficiency.

KEYWORDS

socio-cultural changes, librarian, information, professional qualifications, educational process

Kwalifikacje i kompetencje bibliotekarza w kontekście społeczeństwa informacyjnego

dr Rafał Bodarski

Wydział Nauk Społecznych
Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, Polska

STRESZCZENIE

Współczesny świat wymaga od człowieka nieustannego monitorowania własnych umiejętności i kwalifikacji. Ten edukacyjny proces związany jest współcześnie z kompetencjami określanymi mianem informacyjnych. W XXI wieku bowiem szczególną rolę przypisuje się umiejętnościom komunikacyjnym człowieka. Te właśnie kompetencje i umiejętności decydują o skuteczności zarówno w obszarze porozumiewania się ludzi, jak i generowania zasobów o charakterze ekonomicznym. Dzisiaj mówimy często, że informacja stała się usługą. Nie sposób nie zauważyć tej zmiany również w zawodzie bibliotekarza. Osoba wykonująca zawód bibliotekarza musi być przygotowana zatem na nowe wyzwania, wynikające z przemian społeczno-kulturowych. W tym kontekście, w artykule, poddano analizie różne obszary związane z pełnieniem roli zawodowej bibliotekarza. Starano się uchwycić współczesne uwarunkowania dotyczące kwalifikacji i kompetencji warunkujących dużą sprawność zawodową.

SŁOWA KLUCZOWE

zmiany społeczno-kulturowe, bibliotekarz, informacja, kwalifikacje zawodowe, proces edukacyjny

Zawód bibliotekarza wymaga zwrócenia uwagi na pewne wybrane predyspozycje i kompetencje, które warunkują efektywne wypełnianie roli zawodowej. Wśród różnych teorii osobowości można odnaleźć te, w których akcentowane są cechy człowieka (Allport, Eysenck, Cattell, Costa i McCrae), oraz koncepcje i teorie społeczno-poznawcze kładące nacisk na poczucie skuteczności człowieka (Bandura, Mischel). Analiza złożoności sytuacji pracy bibliotekarza pozwala stwierdzić, że skuteczność w pracy jest warunkowana przede wszystkim kompetencjami społecznymi.

digital born
CBW
cbw.wp.mil.pl

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na koncepcję osobowości opracowaną przez dwoje amerykańskich badaczy: Johna Oldhama i Lois Morris. Należy zaznaczyć, że autorzy koncepcji podkreślają zarówno istotę działania podmiotowego, związanego z aktywnością własną jednostki, jak i znaczenie interakcji genotypu i środowiska, zwłaszcza społecznego, które może determinować ujawnianie się we wzorze osobowości jednych komponentów i niwelować pojawianie się innych¹.

Używając obrazowych sformułowań, Oldham i Morris traktują osobowość jak „talię kart”². Kiedy przychodzimy na świat i rozpoczynamy obcowanie ze środowiskiem materialnym i niematerialnym, zaczyna się kształtowanie naszej struktury osobowości. Zdaniem badaczy doświadczenia życiowe wpływają na to, jaki typ osobowości będziemy reprezentowali. Osobowość determinuje sposób radzenia sobie z różnego rodzaju wyzwaniami i sytuacjami trudnymi. W pracy bibliotekarza szereg doświadczeń można zaklasyfikować do sytuacji trudnych, zwłaszcza te, które dotyczą relacji z drugim człowiekiem.

Stanowisko reprezentowane przez Oldhama i Morris, zakładające wieloaspektowość funkcjonowania podmiotu – warunkowane z jednej strony właściwościami genotypu i środowiskiem, a z drugiej cechami podmiotowymi będącymi implikacją struktury osobowości – znajduje odzwierciedlenie w pracach teoretycznych i empirycznych wielu badaczy³. Istotny w koncepcji rozróżnienia czternastu typów osobowości jest również pogląd, że osobowość i cechy podmiotowe są szczególnie widoczne w sześciu sferach życia człowieka⁴. Te sześć sfer to: sfera JA, sfera związków, sfera pracy, sfera emocji, sfera samokontroli, sfera wyobrażeń rzeczywistości. Należy podkreślić, że w każdym z czternastu typów osobowości występuje charakterystyczny dla jednostki wzór funkcjonowania w tych sferach. Na tej podstawie można przyjąć istnienie cech dominujących, które dla podmiotu mają kluczowe znaczenie, oraz sfer peryferyjnych, również istotnych dla działania jednostki, ale zależnych w dużym stopniu od tych sfer najbardziej znaczących dla człowieka⁵.

W sferze JA, zdaniem badaczy, mamy do czynienia z naszą samooceną, poczuciem tożsamości, obrazem siebie⁶. Te trzy elementy budujące strukturę JA są istotne w bardzo wielu aspektach funkcjonowania człowieka. Stosunkowo łatwo można zauważyć implikację między sferą JA a dokonywaniem wyborów przez podmiot i otwartością na

¹ J. M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, działasz właśnie tak?*, Radom 1997, s. 29. Uwaga autora tekstu: fragmenty opracowania: R. Bodarski, *Autoportret psychologiczny w kontekście wybranych teorii osobowości i jego znaczenie dla zawodu nauczyciela*, s. 203-206 [w:] *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela*, red. nauk. S. T. Kwiatkowski, D. Walczak, Warszawa 2017.

² Ibidem.

³ Zob. C. S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 2001, s. 201-214, 359-378, 421-431, 486-503; *Meandry podmiotowości*, red. P. Orlik, Poznań 2001, s. 42-69; M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1996, s. 102-120, 136-149, 212-221.

⁴ M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret...*, op. cit., s. 36.

⁵ Ibidem, s. 37.

⁶ Ibidem.

doświadczenia⁷. W sytuacji, gdy realizacja planów będzie wymagała determinacji w zmaganiu się z barierami i ograniczeniami, to właśnie poziom samooceny będzie znacząco stymulował dążenie do realizacji zamierzonego celu. Teza ta znajduje potwierdzenie w badaniach nad atrybucjami sukcesów i porażek przez osoby dorosłe⁸. Osoby, które dokonują wewnętrznych atrybucji sukcesów, mają zdecydowanie wyższą samoocenę niż te jednostki, które przyczyn własnego sukcesu szukały na zewnątrz.

Dokonywanie wewnętrznej atrybucji porażki powodowało pogorszenie stanu emocjonalnego i relacjonowanie niższej samooceny. Warto dodać, przytaczając wnioski z badań, że często przekonanie o pozytywności własnej samooceny, czyli upraszczając, przeświadczenie, iż poradzę sobie z trudnościami, staje się samospełniającym się proroctwem. Przejawem takiego mechanizmu, jak akcentuje Janina Karney, jest wpływ naszej samooceny na poziom motywacji i wysiłek wkładany w działanie⁹. Ocenianie własnych możliwości jako wysokich jest dodatnio skorelowane z oczekiwaniem sukcesu, co z kolei pozytywnie wpływa na natężenie motywacji. Funkcjonowanie w różnych sytuacjach interpersonalnych wymaga od pracownika biblioteki z jednej strony profesjonalnego przygotowania merytorycznego, z drugiej zaś odporności psychicznej, która pozwoli radzić sobie w kontaktach z różnymi czytelnikami, niejednokrotnie bardzo roszczeniowymi. Właśnie w sferze JA jest umiejscowiona informacja na temat naszego funkcjonowania w otoczeniu społecznym¹⁰.

Sfera związków to w autoportrecie psychologicznym odpowiedź na pytanie o rolę i znaczenie dla człowieka jego środowiska społecznego¹¹. Charakter i rodzaj kontaktów z otoczeniem społecznym wpływa często na sposób i styl podejmowania życiowych decyzji, zwłaszcza tych, których rezultaty są odroczone (jak np. decyzja o wyborze zawodu i pracy, tu w kontekście zawodu bibliotekarza). Możliwość funkcjonowania wśród ludzi stwarza z jednej strony szansę na wsparcie społeczne, bardzo ważne w sytuacjach trudnych, z drugiej jednakże niesie ryzyko ograniczenia aktywności własnej podmiotu przez nadmierną kontrolę i chęć wpływania na zachowanie innych. Sposób układania sobie relacji społecznych uwarunkowany jest funkcjonowaniem człowieka na poziomie poznawczym¹². Znaczące tutaj są pewne wymiary stylu poznawczego, np. zależność/niezależność od pola (psychologicznego). Wymiar ten bowiem koreluje z wyróżnionymi przez Caspiego, Bema, Eldera stylami interakcji społecznych¹³. Dodatkowo style te są sprzężone z pewnymi aspektami osobowości, takimi jak poziom ekstrawersji/introwersji. Ekstrawersja/introwersja wyróżniona

⁷ Wymiar *otwartość na doświadczenia* będzie zdefiniowany przy omawianiu innych teorii osobowości, do których w sposób pośredni i bezpośredni nawiązują autorzy autoportretu osobowości.

⁸ B. Wojciszke, *Procesy oceniania ludzi*, Poznań 1991, s. 225-237.

⁹ J. E. Karney, *Podstawy psychologii i pedagogiki pracy*, Pułtusk 2004, s. 236-237.

¹⁰ Por. H. Miller, *Teoria sił pola*.

¹¹ J. M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret...*, op. cit., Radom 1997, s. 39.

¹² Por. A. Matczak, *Style poznawcze*, Warszawa 1982.

¹³ Zob. A. Caspi, D. J. Bem, G. H. Elder, *Continuities and consequences of interactional styles across the life course*, „Journal of Personality” 1989, vol. 57, nr 2. Podaję za T. Mądryzki, *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany – nowe podejście*, Gdańsk 1996, s. 216.

w teorii osobowości Eysencka będzie tu związana z umiejętnością wchodzenia w relacje społeczne i łatwością budowania związków. Prowadzone przez Caspiego, Bema, Eldera badania podłużne dowodzą, że style interakcji, będące jednym z elementów sfery związków autoportretu psychologicznego, mają istotny wpływ na poziom wykształcenia i osiągnięcia zawodowe. Na podstawie wyników tych badań sformułowano wniosek, że style interakcji w wysokim stopniu korelują z poziomem sukcesów zawodowych¹⁴. Pełnienie roli zawodowej przez bibliotekarza wymaga nieustannego budowania i podtrzymywania relacji interpersonalnych, satysfakcjonujących obie strony procesu interakcji. Z kolei satysfakcjonujący styl interakcji będzie u bibliotekarza jednym z warunków sukcesu zawodowego.

Sfera pracy to kolejny obszar, na który zwrócili uwagę amerykańscy badacze. Kluczowy komponent stanowi tutaj styl działania, który – zdaniem Oldhama i Morris – jest właśnie pochodną sfery pracy. W rozumieniu wspomnianych psychologów opisywana sfera obejmuje swoim zasięgiem szereg czynności wykonywanych przez człowieka: wypełnianie poleceń, podejmowanie decyzji, planowanie, wykonywanie obowiązków. Włączają tu oni również hobby, drobne czynności dnia codziennego, zabawę, sposób uprawiania krytyki czy dostosowywania się do reguł i branie na siebie odpowiedzialności¹⁵. Taki sposób definiowania stylu działania jest zbliżony z propozycjami Tadeusza Mądrzyckiego i innych badaczy¹⁶. Zagadnienie sytuacji pracy i egzystowania w niej człowieka jest bardzo złożone i uwarunkowane licznymi zmiennymi.

W sferze samokontroli badacze szukają odpowiedzi na temat uwarunkowań poziomu impulsywności w działaniu człowieka. Panowanie nad reakcjami organizmu w chwilach ryzyka czy też radzenia sobie w sytuacji stresu i frustracji to główne elementy budujące poziom samokontroli jednostki. Pojawia się również tutaj zdolność do refleksji i samodyscypliny¹⁷. Nie sposób pominąć tych czynników w pracy bibliotekarza, którego powinno cechować opanowanie i umiejętność radzenia sobie z sytuacjami stresującymi, zwłaszcza w kontaktach z innymi ludźmi. Należy podkreślić, czego nie akcentują Oldham i Morris, że sposób reagowania na bodźce sytuacyjne jest również warunkowany temperamentalnie¹⁸. Wrodzone predyspozycje są zatem czynnikami, które w znacznej mierze stymulują sposób zachowania.

Na poziom zdolności do samokontroli oprócz zmiennej temperamentu, jaką jest reaktywność, ma wpływ stopień wyuczenia pewnych zachowań. Stąd, tak jak w przypadku stylu działania, można uznać, że spontaniczność czy też samodyscyplina są wypadkową impulsywności, giętkości i dostosowania zachowania do sytuacji¹⁹. Biorąc pod uwagę przygotowanie do pracy oraz doświadczenie, a także rozwój

¹⁴ Zob. T. Mądrzycki, *Osobowość jako system...*, op. cit., s. 165.

¹⁵ J. M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret...*, op. cit., s. 39-40.

¹⁶ Zob. T. Mądrzycki, *Osobowość jako system...*, op. cit., s. 161-162.

¹⁷ J. M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret...*, op. cit., s. 41-42.

¹⁸ J. Strelau, *Temperament, osobowość, działanie*, Warszawa 1985, s. 324-331.

¹⁹ J. Strelau, *Temperament, osobowość...*, op. cit.

* T. Mądrzycki, *Osobowość jako system...*, op. cit., s. 163.

zawodowy, warto podkreślić, że bardzo ważnym czynnikiem w pracy współczesnego bibliotekarza są kursy i szkolenia podnoszące efektywność wykonywanej pracy – uczące sposobów reagowania na sytuacje trudne. Należy jednak zaznaczyć, że proces podnoszenia kwalifikacji w tym zawodzie nie powinien być oparty na przypadkowym wyborze oferty edukacyjnej, której problematyka nie gwarantuje osiągnięcia założonych celów edukacyjnych*.

Ostatnią wymienioną sferą jest wyobrażenie rzeczywistości. Upraszczając, można stwierdzić, że w tym obszarze silnie zaakcentowany jest charakter funkcjonowania człowieka w środowisku, szczególnie to, czemu podmiot nadaje sens i znaczenie, na co wyjątkowo zwraca uwagę, oraz jaki typ percepcji reprezentuje²⁰. Sposób odbierania (wyobrażania) rzeczywistości wpływa niewątpliwie na poziom i rodzaj egzystowania w świecie. Uogólniając, w sytuacji, gdy ktoś prezentuje podejście empiryczne do otaczającej rzeczywistości, mniejszy wpływ na kształtowanie jego osądu będą miały te zdarzenia, których logiczne uzasadnienie jest bardzo trudne. Stąd, być może, należy wywodzić racjonalność postaw i nieracjonalność zachowania człowieka. Nadawanie znaczenia i przywiązywanie wagi do różnych zjawisk, zdaniem Oldhama i Morris, może być tłumaczone właśnie sposobem odbioru rzeczywistości. Sposób ten, konkretyzując, ujawnia się w podejściu do nauki i wiary.

Postawa osoby o wysokiej wrażliwości może odzwierciedlać nieufność i lęk przed tym, co nieznanne, oraz chęć budowania bezpiecznego azylu w mikroskali domowego ogniska. Jednostki sumienne mogą wykazywać przywiązanie do tradycji i konwencjonalnego widzenia świata w pewnym uznawanym przez nich światopoglądzie: naukowym, religijnym czy też filozoficznym²¹. Biorąc pod uwagę wyżej wymienione zmienne, dotyczące sposobu postrzegania świata, warto zaakcentować, że różnorodność w przejawianiu postaw może być skorelowana z sukcesem bądź jego brakiem w takiej pracy, jaką jest praca bibliotekarza. Obcuje bowiem z różnymi czytelnikami, zróżnicowanymi pod kątem wieku, doświadczenia, nawyków, oczekiwań, sposobów reakcji, bibliotekarz musi bardzo często prezentować całą gamę postaw, rozpiętych między chłodną racjonalnością, wynikającą z sumiennego wykonywania obowiązków, a empatycznym podejściem do sytuacji bezradności użytkownika/czytelnika oczekującego pomocy i wyrozumiałości.

Opracowane charakterystyki typów osobowości dowodzą skali trudności w interpretowaniu ludzkiego zachowania i poszukiwaniu algorytmu w postępowaniu podmiotu. Badacze, autorzy koncepcji akcentują, że nie można wyróżnić tzw. typów czystych osobowości. Nasza osobowość, co podkreślano wcześniej, będąc wypadkową genotypu i oddziaływania środowiska oraz aktywności własnej, jest strukturą złożoną o wielorakich uwarunkowaniach, właściwościach i wymiarach. Z tego względu

* Z własnej praktyki szkoleniowej, jako doświadczony wykładowca i coach, autor mógłby przytoczyć bardzo wiele przykładów szkoleń i pseudokursów oferowanych m.in. bibliotekom i bibliotekarzom, które nie spełniają podstawowych założeń andragogicznych.

²⁰ J. M. Oldham, L. B. Morris, *Twój psychologiczny autoportret...*, op. cit., s. 43.

²¹ Ibidem.

w ocenie typu bierze się pod uwagę dymensje dominujące lub proporcje tych wymiarów we wzajemnych związkach. Trudności w znalezieniu określonych typów powodują, że badanie wszelkich zależności między wyodrębnionymi cechami a zachowaniem, szczególnie prognozowanym zachowaniem, jest bardzo skomplikowane i z pewnością może być obarczone błędem pomiaru. Zawód bibliotekarza, oparty na kwalifikacjach formalnych z jednej strony, z drugiej wymaga wielu kompetencji tzw. miękkich, których wypracowanie okazuje się niezbędne. Zaakcentowane w tym opracowaniu wybrane wymiary aktywności człowieka miały na celu zwrócenie uwagi na złożoność funkcjonowania w roli bibliotekarza, ze szczególnym naciskiem położonym na te obszary, które w jego pracy związane są z kontaktem z drugim człowiekiem.

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte:

- Allport G. W., *Becoming. Basic Consideration for a Psychology of Personality*, New Haven 1955;
- Allport G. W., *Osobowość i religia*, Warszawa 1998;
- Allport G. W., *Pattern and growth in personality*, New York 1961;
- Allport G. W., *Personality. A psychological interpretation*, New York 1937;
- Hall C. S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Warszawa 2001;
- Karney J. E., *Podstawy psychologii i pedagogiki pracy*, Pułtusk 2004;
- Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, t. 1, red. A. Gałdowa, Kraków 1999;
- Matczak A., *Style poznawcze*, Warszawa 1982;
- Mądrzycki T., *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany – nowe podejście*, Gdańsk 1996;
- Oldham J. M., Morris L. B., *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, działasz właśnie tak?*, Radom 1997;
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1996;
- Założyński P., *Współpraca psychologa z doradcą zawodowym w diagnostyce psychologicznej*, 2003.